

על עריכת חירוני תנ"ך והשתתפות בהם

א. עכו"ם העוסק בתורה

א. בסנהדרין נט. א"ר יוחנן עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה שנא' תורה צוה לנו משה מורשה, לנו מורשה ולא להם. וליחשבה גבי שבע מצוות? מ"ד מורשה מגזל קא גזל לה, מ"ד מאורסה דינו כנערה המאורסה דבסקילה. מיתיבי ה"י ר"מ אומר מניין שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה שהוא ככהן הגדול שנאמר: אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, הא למדת שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה חרי הוא כהן גדול? התם בשבע מצוות דידהו.

הנה ע"כ לא מ"אשר יעשה אותם האדם" אנו לומדים הא דעכו"ם העוסק בתורה וכו' דהרי "אשר יעשה" משמע קיום המצוות בפועל, ולא עסק בתורה דרך לימוד — והאי עכו"ם העוסק בתורה דכאן ע"כ דרך לימוד משמע, דבזה מיירי ר"י — אלא מאחר שבפסוק שלפני זה כבר כתוב "את משפטי ואת חוקותי תשמרו" דהיינו קיום המצוות בפועל מוקמינן ע"כ הא דכתיב אח"ז "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם" בעוסק בתורה דרך לימוד, ו"אשר יעשה" פירושו כדי שיעשה אותם האדם ואפילו עכו"ם.

ב. בהגהות יעב"ץ הקשה דמה ענין גזל בזה, דמה אנו חסרים בזה שעכו"ם עוסק בתורה, כלום לקח התורה מידינו בכך. ועי' בס' אהל משה סי' מ"א שכתב דמי שגונב חידושי תורה מחבירו עובר באיסור גניבה על פי המנחת חינוך (מצוה רכ"ד) דהסוברים דאף על מנת למיקט, דהיינו כדי לצער את חברו ואף בגונב את שלו מהגנב עוברים על לא חגנבו, דהתורה לא אסרה גנבה מדין ממון לבד רק מצד המדה הגרועה שבכך, וה"ה בגונב ד"ת ועי"ש. אמנם אף אם נימא כך בישראל הגונב ד"ת, הא לגבי עכו"ם כתב המנחת חינוך בעצמו שם, דבן נח ודאי אינו חייב בע"מ למיקט או בשגונב את שלו מהגנב, כי התורה לא אסרה בבני נח אלא מדין גזל, שב"ג מצווה, דהיינו מחמת ממון חברו, אבל בזה בודאי אינו מצווה. ל"מ אם גנב מעכו"ם ע"מ לצער, אלא אפילו גנב לישראל ע"מ לצער ועי"ש. לפי"ז ה"ה לגבי תורה, מאחר שאין בזה גנבת ממון א"א לחייב עכו"ם משום גנבה או גזלה. וצ"ע לכאורה. בהגהות יעב"ץ עצמו מתרץ שם, דעכו"ם העוסק בתורה היינו שיושב ודורש בה, ומפרש סתומותיה, ומה שהי' ראוי לישראל לאמרו קדם הוא וזכה בה, והיינו ודאי דהוי כעין גזלה עכ"ל. אמנם קשה לי אי מיירי שיושב ודורש בפירושים שכבר היו לעולמים, הדרא קושיא לדוכתא, מאי גזל? ואי דורש מה שהוא חידוש, מה ואת מי גזל? הלא מן חשמים גילו לו, וזכה הוא לעצמו? ונלע"ד דאף אם נימא דגונב למיקט דהיינו כדי לצער חברו, או בגונב את שלו מהגנב אינו חייב, היינו בדבר שיש לו ערך כספי, צריך שיוז' היוזק ממון, אבל רכוש רוחני אינו תלוי בכסף, ואינו נערך אלא בערך רוחני. וכל שמחסירו מבחינה רוחנית ה"ג בכלל גניבה

וגזילה. והנה גבי תורה כתיב: כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה וכו' ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת. ואם עכו"ם עוסק בתורה, ומראה גדלותו בתורה הרי יש בזה להראות שאין התורה שייכת לישראל לבר, ובתודושינו רצה להראות שהוא גם עולה על בני ישראל, והרי זה מקטין את ערך ישראל. ואין לך החסרה יותר גדולה מזו, שנלקח עי"ז מישראל גדולתו ותפארתו, ומבחינה זאת הוי זה בכלל גזל.

[בזה י"ל ויאמר עשיו וכו' ואהרגה את יעקב אחי, דהיינו מאחר שלקח את בכורתי וברכתי, הרי זה בכלל גזל וגנבה, ובן נח הרי חייב מיתה בגנבה, ע"כ אהרוג אותו בדין].

ג. ה"טורי אבן" (חגיגה י"ד) כתב דהיכא דישראל מוסר לו ומלמדו ברצונו תו ליכא משום גזל, דלא יהא אלא ממונו אי יהיב מדעתו תו ליכא משום גזל. ואע"ג דהיא מורשה לבני ישראל, ודבר של שותפות שנתן אחד מהשותפים לאחר שהשתמש בלי רשות שותפו ודאי יש בו משום גזל? י"ל דהיינו דוקא בדבר המחסרו בשימוש דאיכא פסידא לשני, אבל דבר שאינו מחסרו כגון לימוד תורה סגי ברשות של אחד מהשותפין, ותו לית ביה משום גזל ועי"ש. אכן לפי הנ"ל, דע"י שמלמד את העכו"ם תורה, נוטל מחכמת וגדולת ישראל, ויש בזה חרפה לישראל, הוי זה יותר חמור משותפות בנכסים, כדאמרינן בכתובות מ"א גבי בושת ופגם — ניחא ליה לדידה מאי פרש"י לשאת את הלעז כדי להשתכר הממון, לא ניחא ליה לאביה; ניחא ליה לאביה מאי, דלמא לא ניחא להו לבני משפחה; ניחא להו לבני משפחה מאי, א"א דליכא חד במדינת הים דלא ניחא ליה. הרי שמה שפוגע בכבוד, א"א לוותר, כדאמרינן דאי אפשר דליכא חד במדינת הים דלא ניחא ליה, כש"כ הא דלימוד תורה לעכו"ם דפוגע בכבודן של ישראל. ממילא אף אם ישנו ישראל שמלמדו מרצונו הוי בכלל גזל, דגזול מכבודו של ישראל.

ובזה אתי שפיר הא דאמרינן בחגיגה י"ד א"ר אמי אין מוסרים ד"ת לעכו"ם שנא' לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. ובתוס' שם הקשה הר"ר אלחנן תיפוק ליה דעכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה עי"ש. לפי הנ"ל י"ל דהא דעוסק בתורה דחייב מיתה משום גזל, היינו שעוסק בתורה ומראה ידיעותיו, מה שיש בו לפגוע בכבודו של ישראל, אבל דברים פשוטים וידועים שאין בזה כבוד לעכו"ם וגם לא פוגע בכבודו של ישראל הו"א דשרי, ילפינן מהא דלא עשה כן לכל גוי, דגם זה אסור. ד. השלטי גבורים סוף פרק קמא דע"ז כתב בזה"ל: עכו"ם העוסק בתורה וכו' לא נאמר כל זה אלא בתורת משה ומצוותיה שנצטוו בהן ישראל אבל נביאים וכתובים נראה בעיני שמותר ללמדו שרואה בהם נחמות האמורות לישראל ותשובות שראוי להשמיען לאפיקורסים וע"י כן אפשר שישלים דרכו עי"ש, ואין להקשות שאם כך כשמקשה על הא דעכו"ם העוסק בתורה ח"מ מהא דאר"מ דעכו"ם העוסק בתורה הרי הוא ככ"ג, למה לא מתרץ דהיינו בנביאים וכתובים, שהרי הא דהוי ככ"ג ילפינן משמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם הרי משמע דמיירי במצוות שעליהם לעשות ולקיים, ולא בנביאים וכתובים.

את השלטי גבורים אין לסייע מתירוץ התוס' על קושיית ר"א הנ"ל דהא דילפינן ממגיד דבריו ליעקב מיירי אפילו היכא דאיכא עכו"ם אחר שרוצה ללמדו דבכה"ג ליכא משום לפני עור ומ"מ אסור ועי"ש. ומדלא מתרץ התוס' דמהא דמורשה

לנו ולא לעכו"ם, אלפינו רק הא דצווה לנו משה דהיינו תורה, וממגיד דבריו ליעקב ילפינו דאף נביאים וכתובים אסור ללמד לעכו"ם, ש"מ דהתוס' סובר הא דש"ג, דנביאים וכתובים באמת מותר ללמד, דאדרבא י"ל דהוי פשיטא להתוס' דנביאים וכתובים ג"כ אסור ללמד דנכלל במגיד דבריו ליעקב, ולכן תירצו דאיצטריך קרא דאם יש עכו"ם שילמדו דהו"א שיהי' מותר אף תורה ללמדם דהא אין כאן לפני עור איצטריך מגיד דבריו ליעקב דמ"מ אסור.

[הא דאמר ר"מ עכו"ם העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, כתבו התוס' בב"ק ל"ח דהא דנקט ככ"ג משום דדרשינן בסוטה ד' דהלומד תורה יקרה היא מפנינים כתיב ב"י דהיינו שיקרה מכהן גדול הנכנס לפני ולפנים, וצריך פירוש לפירושם, דא"כ מה זה דקאמר הרי הוא ככ"ג הרי הוא גדול מכהן גדול מבעי ליה, וצ"ל דבאמת ישראל הלומד תורה עליו נאמר יקרה היא מפנינים שהוא גדול יותר מכ"ג. אבל עכו"ם שאסור לו ללמוד כל התורה חוץ משבע מצוות הרי הוא ככהן גדול, שאסור לו להכנס לפני ולפנים, ורק אחר הכנות הראויות ובזמן הקבוע יכול להכנס, כך עכו"ם אחר שהכין עצמו ע"י שהתגייר מותר לו להכנס אל הקודש של תורתנו].

ה. בשו"ת מחנה חיים סימן ז' מביא כמה ראיות שתורה שבכתב מותר ללמד לעכו"ם וז"ל שם ונ"ל ראיה ברורה מהך מעשה דתלמי המלך שע"ב זקנים פרשו לו את התורה בלשון יוונית. וקשה איך למדו לו תורה, כי בודאי אין הבדל באיסור למוד תורה לעכו"ם בין לשון הקודש לשאר לשונות, דסתמא אמרו גוי העוסק בתורה חייב מיתה, וא"כ במה שהעתיקו עברו על לפני עור. אלא ודאי בתורה שבכתב ל"ן בה עכ"ל, ונלע"ד שאין מזה ראיה דהתוס' בב"ק ל"ח ע"א בהא דשלחו מושלי רשעה שני סרדיוטות אצל חכמי ישראל למדונו תורתכם, כתבו: וא"ת הא דאמרינן בחגיגה המלמד תורה לעכו"ם עובר בעשה וי"ל דבע"כ עשו ע"פ דברי המושל ולא נתחייבו למסור עצמן ועי"ש. א"כ בהא דתלמי המלך שהיו מתרגמים את התורה ע"פ פקודתו לא שייך האיסור של למוד תורה לעכו"ם ושפיר י"ל שאף תורה שבכתב אסור ללמד לעכו"ם. המ"ח כתב שם בדברי התוס' הנ"ל דלמה הקשו מחגיגה שהיא רק מטעם עשה דמגיד דבריו ליעקב, ולא הקשו מגמרא סנהדרין הנ"ל דעכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה וא"כ אסור ללמדם מפני לפני עור. דבריו הללו לא זכיתי להבין, דהרי התוס' בחגיגה מסיקים דמשום לפני עור אינו חייב רק במקום שא"א לעכו"ם ללמוד אלא מישראל, משא"כ על מגיד דבריו עובר אף כשיש כאן עכו"ם שילמדו. וא"כ שפיר הקשו התוס' מהא דחגיגה דאף א"ת שהי' להסרדיוטות ללמוד מעכו"ם מ"מ קשה איך לימדו אותם הרי מ"מ עברו בעשה דמגיד דבריו ליעקב¹).

1) סיפור הגמרא ששלחה המלכות סרדיוטות ללמדם התורה נראה ברור שלא ידעו ממק"א ולא יכלו להודיע על תוכן התורה. שהרי כל עיקר כוונתם לא היתה בכדי ללמד לסרדיוטות. אלא בכדי שעל ידם תוכל המלכות לעמוד על הכתוב בה. וא"כ נראה מזה שלא היו גויים שידעו התורה ושפיר מקשה.

וי"ל באו"א שתאיסור לנכרי ללמוד הוא כשרוצה ללומדה מבחינת החכמה שבה וכמאח"כ כי היא חכמתכם וכו', שבוה שייך מושג הגזילה. משא"כ בנו"ד לא היתה כוונתם אלא לעמוד על עיקרי דת ישראל, וכפי הנראה, בכדי לקבוע על ידי זה את יחסם לישראל.

ו. בהא אתי שפיר הא דאיתא במס' סופרים פ"א ה"ז: מעשה בחמישה זקנים שכתבו לתלמי המלך את התורה יונית והי' היום קשה לישראל כיום שנעשה העגל שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה. שוב מעשה בתלמי המלך שכנס ע"ב זקנים והושיבם בע"ב בתים ולא גלה להם על מה כנסם. נכנס לכל אחד ואחד, אמר להם כתבו לי תורת משה רבכם, נתן המקום עצה בלב כל אחד ואחד והסכימה דעתן לדעת אחת וכתבו לו כאו"א תורה בפני עצמה ע"כ. ויש לדקדק בהא דתניא והי' היום קשה וכו' שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה, דמשמע הא אם היו יכולים לתרגם כדבעי שפיר דמי, ואמאי הלא עברו על איסור דמגיד דבריו ליעקב בהא דמסרו ד"ת לעכו"ם? ועוד קשה דבהא שכנס ע"ב זקנים ותרגמו את התורה, לא תנא כלל שהי' היום קשה, ומאי שנא הא מהא. ואף שבנוסחאת כ"י מביא שם נ"א, ששבעים זקנים כתבו את התורה לתלמי המלך כתיבה יונית, והי' אותו היום קשה לישראל כיום שעשו את העגל, שלא היתה התורה יכולה להתרגם כ"צ, והשמיטו הא דחמישה זקנים. אמנם אין נוסחא הזאת נראית נכונה, דהרי נתן חקב"ה עצה בלבם והסכימה דעתן לדעת אחד, ומהסתם נתן להם ג"כ דעת שיתרגמו כ"צ. אלא ודאי מאחר שתרגמו במצות תלמי המלך לא היו מחוייבים לעמוד נגדו בזה, כתוס' הנ"ל, מ"מ היה היום קשה לישראל כיום שעשו את העגל, מפני שלא היתה התורה יכולה להתרגם כל צרכה, והי' התרגום זיוף של תורה שלמה שלגו, כעגל הזה שנעשה כזיוף לאמונת ד' הטהורה. ועוד כי תורה צוה לנו מורשה, לנו מורשה ולא לעכו"ם מורשה, דהיינו שהתורה הקדושה סגולה מיוחדת ובלעדית לישראל, ואין לזרים חלק עמו, והמוסר דברי תורה לעכו"ם הוי כמו עשית העגל, דכמו שבעגל המירו את כבודם בשור אוכל עשב, להיות ככל הגויים בית ישראל, במקום שיהיו גוי אחד בארץ אשר לו אלקים כד' אלקינו. ואחר שתרגמו חמישה זקנים את התורה שלא בשלמות, וצוה תלמי המלך לע"ב זקנים לתרגם את התורה, והם תרגמו בשלמותה, לא הי' שייך לומר שהי' היום קשה כיום שעשו את העגל, דהרי לא הי' התרגום זיוף לתה"ק, ואף לא הוציאו את תה"ק מרשות היחיד של ישראל לרשות הרבים של גויי הארץ ע"י תרגומם, שהרי הי' כבר מתורגם ומסור להם ע"י חמישה זקנים.

ז. ובזה י"ל הא דאיתא במגילה ט' ע"ב תניא אר"י אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בספר תורה ומשום מעשה דתלמי המלך וכו'. והנה יש לדקדק אי סבר ר"י הא דיפת אלקים ליפת, כל הספרים ג"כ מותר ביונית ולא רק תורה לבד כדאיתא שם לרשב"ג, ואי לא ס"ל הא, למה מתיר ס"ת ביונית ממעשה דתלמי המלך הלא אותו היום בעצמו הי' קשה כיום שעשו את העגל. אלא ודאי הכי קאמר ר"י דמאחר שהתורה תורגמה ע"י ע"ב זקנים בשלמות ודייקנות הדרושה, וגם נעשת בהיתר כהנ"ל ע"כ מותר לכתוב ס"ת ביונית לפי התרגום של ע"ב זקנים. אבל שאר ספרים שלא תורגם ע"י ע"ב זקנים, דהא "כתבו לי תורת משה רבכם" בקש תלמי המלך, אסור לתרגם אפילו יונית, שאי אפשר לתרגם כ"צ.

ובזה ל"ש לבא מצד גזילה כי אינם מעוניינים לסגל את זה לעצמם כלל. אולם בזה האיסור מצד סגיד דבריו וכו', וצ"ע אם יש בזה בכדי לתרץ קושית התוס' חגיגה י"ג.

(והנה צ"ע לר"י כשכותבים ס"ת יוונית האם יש לכתוב זאת ממש כתרגום של ע"ב זקנים בכל אותם השנויים שהם שינו, כדי שלא יאמרו המינים שתי רשויות הן וכו', או שלא יאמרו שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה. או י"ל כשכותבים ס"ת לנו בלשון יוונית אין לתרגם בשנויים הללו אלא יש לדקדק בזה לתרגם כפי שכתוב בתורה. ונלע"ד מאחר שבברייתא תניא בפירוש כל מה ששינו ע"ב זקנים וגם הטעם למה שינו, משמע מזה דלנו אין לשנות מאחר שלא שייכים הטעמים הללו. ואדרבה ה"י נראה כאילו כופר בתורה שניתנה מן השמים למשה רבנו, והרא"י שתרגום אונקלוס מתרגם בקדמין ברא ד' וכדומה בשאר המקומות, ולא לפי מה ששינו ע"ב זקנים לתלמי).

ח. עוד כתב שם המחנה חיים מהא דסוטה ל"ה שעל אבנים כתב משה בע' לשון ועל זה נחתם גזר דינם של עכו"ם שהי' להם ללמוד ולא למדו. וקשה איך יכלו ללמוד הא אסור להם ללמוד? אלא בודאי בתורה שבכתב בלי פלפול מותר ועי"ש. בהגהות מהרי"ק חיות שם עמד ג"כ בזה ומחלק בין תורה שבכתב ותורה שבע"פ. ובסוף מסיק דדוקא נקט אומות של אותו זמן דלהם הותרה כדי שלא יהי' להם פתחון פה לומר לא הי' לנו מהיכן ללמוד והי' ההיתר כגזה"כ לאותו הזמן ואין משם רא"י.

בזה י"ל הא דאיתא שם: ת"ר כיצד כתבו ישראל את התורה רי"א על גבי אבנים אח"כ סדו אותן בסיד אמר לו ר"ש לדבריך היאך למדו אומות של אותו הזמן תורה א"ל בינה יתירה נתן בהם הקב"ה ושיגרו נוטירין שלהם וקילפו את הסיד והשיאוה, פרש"י והעתיקה, ועל דבר זה נחתם ג"ד. וצ"ב מה דחק לר"י לומר שהיה כתוב ואח"כ סדו בסיד את הכתב, הלא כל הכתיבה היתה כדי שילמדו העכו"ם, אלא י"ל דסובר ר"י דסדו בסיד כדי להראות דתורה צוה לנו משה מורשה, לנו מורשה ולא לעכו"ם, ואין אנו מוסרים ד"ת להם. אמנם כדי שלא יהי' להם פתחון פה, נתן הקב"ה בינה יתירה בהם, וקילפו את הסיד. ואתי נמי שפיר הא דקאמר שהעתיקו את הכתב, דאילו היו הנוטירין לומדים רק לעצמם, היו ישראל גונזים את האבנים אחרי שקילפו את הסיד ונגלה הכתב שעל האבנים, כדי שלא יבואו עוד ללמוד. אבל מאחר שהנוטירין העתיקו, והעתק הי' מסור לכל העמים, לא שייך עוד בזה לפני עור, כהתוס' בחגיגה הנ"ל, ואף משום מגיד דבריו ליעקב אין בזה שהרי הם לא מסרו ד"ת לעכו"ם, והניחו את האבנים כדי שהנוטירין לא יזייפו בהעתקת שלהם.

(בתוס' שם הקשה על הא דאמרינן שם דעל דבר זה נחתם גזר דינם, דת"ל שבשעת מתן תורה החזיר הקב"ה על כל אומה ואומה ולא קבלו את התורה ועי"ש וי"ל דלפני שבקשו ישראל את התורה הי' לעכו"ם טענה שאין בני אדם יכולים לעמוד בחוקים ומשפטים אלקיים, אבל אחר שקבלו ישראל את התורה נדחתה טענה זאת. וכשבאו נוטירין שלהם והעתיקו את התורה נחתם גזר דינם).

ועיין בהכתב והקבלה (פרשת דברים) על הפסוק הואיל ומשה באר את התורה, כתב: פרש"י בשבעים לשון פירש להם, אין כוונתם על לשונות של שאר העמים, כי מה תועלת הי' להם לישראל מזה, וגם רבותינו לא שינו את לשונם לדבר בשפת אומה אחרת וכו', אלא כונתם על שבעים פנים לתורה, והרא"ם נחז סיבה לדברי אגדה זו, הואיל ומצינו גבי כתיבת התורה ע"ג אבנים דכתיב באר

היטב, והתם הפירוש בשבעים לשון, כפי המרומז בלשון „היטב“, ונילף „באר“ דהכא מ„באר“ דהתם, והם דברים מבוארי הדחק עכ”ל. ותימא הלא מפורש כן בגמרא שם דתנן במשנה: וכתבו עליו את כל דברי התורה בע’ לשון שנא’ באר היטב. ושם בגמרא: נמצא אתה אומר שלשה מיני אבנים היו אחד שהקים משה בארץ מואב שנא’ בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר, ולהלן הוא אומר וכתבת עליהן וכו’ באר היטב ואתי „באר-באר“. וגם לא קשה דמה תועלת הי’ להם לישראל מע’ לשון, שהרי הי’ צריך לתרגם להם כדי לכתוב על האבנים.

ט. במחנה חיים כתב עוד שם ראי’ ממ”ר פ’ לך לך, מעשה בשני בנים של תלמי המלך שלמדו ספר בראשית. כיון שהגיעו לפסוק ונמלתם את בשר ערלתכם הפכו פניהם ובכו, הלכו שניהם ונמולו. וקשה איך למדו תורה חוץ משבע מצות הא עכו”ם העוסק בתורה חייב מיתה, אלא ודאי תורה שבכתב בלי פלפול מותר אף לגוי ללמוד עי”ש. אמנם עי’ במאירי בסנהדרין שכתב דעכו”ם שעוסק בו’ מצות מכבדין אותו אפילו ככהן גדול וכל שכן אם חקירתו לדעת לבא עד תכלית שלמות תורתנו עד שאם ימצאנה שלמה יחזור ויתגייר, וכל שכן אם עוסק ומקיים עקרי מצותיה לשמה אף בשאר חלקים שבה שלא מזו’ מצות עכ”ל. לפ”ז אין ראי’ מהא דבני תלמי המלך דהם עסקו בתורה כדי שיתגיירו, או שעסקו בתורה כדי שיקיימו המצות לשמה, חוץ משבת, אבל באמת אסור לעכו”ם לעסוק אפילו בתורה שבכתב. יוצא שמהמדרש הנ”ל יש ראי’ מפורשת לדברי המאירי דכשעוסקין בתורה כדי לקיים המצות אין בזה איסור. וכן יש להביא ראי’ משם למה שכתב הרמב”ם במלכים פ”י דאם רצה לעשות משאר מצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעים אותו לעשותה כהלכתה. אך אפשר לדחות דמצות מילה שאני, דהא כתב הרמב”ם שם ה”ח אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבא אחר ישמעאל חייבים במילה והואיל ונתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני ועי”ש וע”כ שפיר נמולו בני תלמי המלך. אבל אין ראי’ דשאר מצות ג”כ מותר להם לקיים.

י. בהגהות של מהרא”ס על המאירי שם וכן במרגליות הים מביא קושיא מס’ חמרא וחיי, דלפי המאירי מאי מקשינן לר”י מהא דאר”מ שאפילו גוי העוסק בתורה ה”ה ככהן גדול הר”ל לתרץ דהא דר”מ הוי בעוסק כדי לקיים מצותיה. ונלע”ד בזה דהא דאמרינן לגבי שבע מצוות של בני נח דעכו”ם העוסק בתורה הוי ככהן גדול, היינו שהעסק בתורת השבע מצוות הוי מצוה, והוי עי” ככה”ג חוץ ממה שמקיים את המצוה בפועל; משא”כ כשעוסק בתורת והלכות של שאר המצוות נכלל זאת בקיום המצוה בפועל, ואינו עי” עסק התורה במצוות הללו ככהן גדול. נמצא כשמקשה הגמרא על הא דאמר ר”י דעכו”ם העוסק בתורה חייב מיתה מהא דאמר ר”מ דעכו”ם העוסק בתורה הוי ככ”ג דהיינו עי” עסק התורה בלבד ולחוד הוי ככ”ג, מוכרח לתרץ דבשבע מצוות מיירי, דעסק התורה של שאר המצוות נחשב ונכלל בקיום המצוה בפועל, ועי” העסק בשאר המצוות אינו ככ”ג.

יא. ברם דברי המאירי שם צ”ע, דז”ל: בן נח שראינוהו מתחסד וקובע לעצמו ימי מנוחה שבת או יו”ט ראוי ליענש אעפ”י שלא נהרג. ולא סוף דבר כשקובע עצמו על שלנו והוא הרמוז כאן בגוי ששבת שעונשין אותו ואומרים לו או שיקבל עליו עול מצוות או לא יחדש בנמוסיו משלנו, אלא אף בשקבע

לעצמו ימים אחרים כמו שאמרו כאן אף בשני בשבת שאין מניחים אותו לחדש בו ולקבוע יום חג לעצמו לשבות בו מתורת חג, שזה נראה כמי שהוא מבני עמנו וילמדו אחרים ממנו. אבל שאר מצוות אין מונעין הימנו שהרי אמרו לקבל קרבנות וצדקות. וכן הדין אם עסק בתורה שלא לכוונת קיום עיקרי מצוותה אלא שלבו חפץ לירד לידיעת תורתנו ותלמודנו ראוי ליענש, מפני שבני אדם סבורים שהוא משלנו מתוך שרואין אותו יודע ויבואו לטעות אחריו. מכל מקום כל שהוא עוסק בעיקרי ז' מצות ובפרטיהם ובמה שיוצא מהם אעפ"י שרוב גופי תורה נכללין בהם מכבדים אותו אפילו ככהן גדול שאין כאן חשש לטעות אחריו שהרי אף בשלו הוא עוסק ועי"ש.

כשנדקדק בדברי המאירי נמצא: א'. גבי עכו"ם ששבת בשבת שלנו כתב: הנימוק שעונשים אותו וכו' שלא יחדש בנמוסיו משלנו. ב'. גבי קובע שבת לעצמו בשאר ימי השבוע כתב שזה נראה כמי שהוא מבני עמנו וילמדו אחרים ממנו. ג'. לגבי עסק בתורה שלא לכוונת קיום עיקרי מצוותיה כתב, מפני שבני אדם סוברים עליו שהוא משלנו מתוך שרואין אותו יודע ויבאו לטעות אחריו. ודבריו צריכים הסבר במה שנוקט טעמים שונים בכל דבר, והנראה בזה: א. כשעכו"ם שומר איזה מצוה או אפילו כמה מצוות באותה צורה ואופן שנצטוה עליהם ישראל, ואין כאן חשש שילמדו ממנו בנוגע לקיום אותה המצוה, שהרי הוא מקיים זאת כמונו, יש הבדל בין המצוות. ודוקא עכו"ם ששבת בשבת שמקיים את המצוה באותה צורה ואופן ששומרים ישראל על השבת, מ"מ הרי בעצם המצוה של השבת הוא כופר דהא אינו מודה להא דששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ, וגם כופר באות היא „ביני לבין בני ישראל“, ע"כ עכו"ם ששבת חייב, מאחר שמחדש בנמוסיו משלנו והוי זה זיוף של השבת, ממילא הוי ג"כ בכלל גזל כנ"ל, משא"כ בשאר מצוות כמו צדקה וכדומה שמקיים את המצוה כדת וכדין וגם לעצם המצוה אין בדתו ובנמוסיו התנגדות לאותה מצוה, ולישראלים אין מה שילמדו ממנו בענין אותה המצוה דהרי העכו"ם הנה מקיימה כמונו, ע"כ בזה אין מעכבים אותם.

ב'. כשעכו"ם מקיים מצוות באופן אחר מזה שנתנה לישראל מסיני בזה חוץ ממה דהוי זיוף יש חשש שילמדו ממנו לקיים את המצוה באותו אופן, וזהו מה שכתב המאירי, כשקבע לעצמו לשבות בימים אחרים שזה נראה כמי שהוא מבני עמנו — דהא לעכו"ם אין להם שבת וימי מנוחה — וילמדו אחרים ממנו לשנות את המצוה כמותם. וה"ה בשאר מצוות כשמשנים ממה שמקובל אצלנו מעכבים אותם מה"ט. וכדכתב הרמב"ם בה"י שם, כשרוצה לעשות משאר מצוות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה, הא שלא כהלכתה מונעים אותם.

ג'. עכו"ם העוסק בתורה אף שאינו מגלה בה פנים שלא כהלכה אבל מאחר שעיקר למוד התורה הוא כדי לשמור ולעשות ולקיים כל מצוותיה, ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי, כתב המאירי ראוי ליענש מפני שבני אדם מתוך שרואין אותו יודע יטעו אחריו, דהיינו שיסרקו מעליהם לגמרי עול המצוות.

י"ב. הרמב"ם (בפ"י ה"ט ממלכים) כתב: עכו"ם שעוסק בתורה וכו' ואח"כ כתב הא דעכו"ם ששבת, ובגמרא איתא להיפך, וי"ל דהרמב"ם לא הזכיר הטעם שיבא לטעית אחר העכו"ם, אלא כתב כללי של דבר אין מניחים לחדש דת ולטעית

מצוות לעצמן מדעתן, וזה נכלל במה דאמרינן בגמרא לגבי עכו"ם העוסק בתורה דלנו מורשה ולא לעכו"ם וכל מה שהם מחדשים לעשות מדעתם הוי גזל וזיוף ע"כ נקיט תחילה עכו"ם שעוסק בתורה.

במרגליות הים מביא תשובת הרמב"ם סי' שס"ד בזה"ל שאלה: אם הא דעכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה הוא הלכה ואם חייב כל בר ישראל להמנע לבלתי למד דבר חוץ משבע מצות וכו'. תשובה: היא הלכה בלי ספק ואם תהי יד ישראל תקיפה עליהם ימנע מתלמוד תורה עד שיתגיירו וכו' ומותר ללמד המצוות לנוצרים ופירושה לפי הדין, אבל אינו מותר דבר מזה לישמעאל. כי כבר ידעתם שהם יאמינו שהתורה הזו אינה מן השמים ואם ילמדו דבר וכו' ויהיו לצרים עלינו בשבילה ישנאו כל הגר בתוכם ויהי בזה מכשול לישראל האסורים בנייהם בעוונותם. אבל הערלים הם מודים בנוסח התורה כי היא בשלימותה כמו שהיא בידינו רק יגלו פנים בפירושים מופסדים וכו' ואם יעמידם איש על פירושה הנכון אולי יחזרו ואם גם לא יחזרו אין בזה מכשול לישראל ועי"ש. אין ללמוד מכאן היתר ללמד לנוצרים תורה דהא חוץ מהא דאר"י עכו"ם שעסק בתורה ח"מ יש כאן משום מגיד דבריו ליעקב ומזה שייך האיסור ללמד לכל גוי. ועי' במנחת חינוך ובבאר שבע שעמדו בזה שהרמב"ם לא מביא הא דאסור ללמד לעכו"ם תורה משום מגיד דבריו ליעקב. ונראה ברור שכל השאלה היתה באם הכרחי לישראל ללמד לגוי תורה מה הדין, דהוי זה בכלל מה שכתב התוס' הנ"ל בענין מושל המצוה ללמד תורה, דהוי בע"כ ואין מחוייב למסור עצמו. ובוה מחלק הרמב"ם דלישמעאלים מ"מ אסור, שיצא מזה מכשול לישראל והרי זה חייב למסור עצמו ע"ז. משא"כ לנוצרים שאין כאן חשש שישנאו עי"ז אינו מחוייב למסור עצמו כשמכריחים אותו ללמד תורה לנוצרים. בשדי חמד בפאת השדה (מערכת א' ק"ב) מביא ג"כ תשובת הרמב"ם הנ"ל מס' פאר הדור סי' נ' אמנם הא דלישמעאלים אסור ללמד לא מביא. וכתב שדי חמד ונראה דמה שכתב ויכול ללמד לעכו"ם היינו המצוות השייכים לעכו"ם אבל לא שאר המצוות שאל"כ סותר דבריו הראשונים דהלכה כר"י ועי"ש. אמנם קשה לפרש כן דברי הרמב"ם ובפרט לפי מה שהעתיקתי דברי הרמב"ם מס' מרגה"י (שהעתיק כל' רמב"ם ירושלים, תרצ"ד), שכתב בפירוש דלישמעאלים אסור. ואי בוז מצוות מיירי א"א לחלק בין ישמעאלים ונוצרים.

י"ג. ויש להביא ראי' שגם תורה שבכתב אסור ללמד לעכו"ם, דבברכות י"א ע"ב איתא, אר"ה למקרא צריך לברך ולמדרש אין צריך לברך ורא"א למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה א"צ לברך ורי"א אף למשנה גמי צריך לברך אבל לתלמוד אין צריך לברך. ר"א אף לתלמוד צריך לברך מאי מברך, רהמ"א אשר בחר בנו, אר"ה זו היא מעולה שבברכות, וכתב הרבינו יונה שמפני שמזכיר בה שבח ישראל ושבח התורה הוי מעולה שבברכות, וכנגד אילו השלוש ברכות תקנו לומר בבוקר, משנה ומדרש, וברכת אשר בחר בנו שהוא המעולה, למקרא עי"ש. הרי שלמקרא לכ"ע מברכים והמעולה שבברכות היא על המקרא. ולענין ברכת התורה לא מצאנו חילוק בין תורה לנביאים וכתובים ועל כולם מברכים ברכת אשר בחר בנו, ועי' באשל אברהם, סי' מ"ז. ומאחר שאנו מברכים אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו על לימוד תורה נביאים וכתובים, איך נאמר דתורה צוה לנו מורשה לא קאי על תורה נביאים וכתובים, רק על תלמוד

ונתיר לעכו"ם לעסוק בתנ"ך ולאסור בתלמוד, אלא ודאי הכל נכלל בתא דאר"י עכו"ם העוסק בתורה ח"מ.

י"ד. הנני עוד להעתיק מכמה פוסקים מש"כ בזה:

השדי חמד הנ"ל מביא את דברי זה"ק סרשת אחרי בזה"ל: כל מן דלא אתגזר ויהבין ליה אפילו אות זעירא דאורייתא כאילו חרב עלמא. ומשקר בשמא דקודשא בריך הוא. בספר חרדים במ"ד ס"ז ס"ק ל"ז כתב דאסור ללמד לעכו"ם אף אות אחת.

המהרש"ל בים של שלמה לב"ק ל"ט כתב, משמע מכאן דלא הוי שרי ללמוד תורה לעכו"ם אף משום שלום מלכות וקל וחומר משום שכר הנאה, אלא בגזירה והכרח. ואוי לאותם הלומדים תורת ד' עם עכו"ם עבור הנאתם ותשלומי שכרם, הם המילדים בנים לעכו"ם, כי אחר כן מתהפכים למינות, א"כ אותם החטאים בנפשותם ובגופם להפך עצת ד' אשר לומדים עם העכו"ם גדול עונם מנשוא ולא יראו בנחת ציון עי"ש.

השדי חמד מביא עוד שם משר"ת בשמים ראש סי' שכ"ז, אם מותר ללמד לעכו"ם כתב ולשון יהודית או ללמוד עמהם מקרא, דאפשר דתאידינא לא אסור, שהרי עיקר איסור שיש עלינו הוא משום לפני עור, ועכשיו שיש הרבה מלומדים היודעים את התורה שיכולים ללמדם לא הוי דומי דתרי עברי דנהרי. ועוד דעתה לאו עובדי עבודה זרה נינהו וכו', והשיב כל זה אינו מן הענין, ואין טעמים אלה מספיקים להיתר וכו'. והאמת דבעיקר הדבר טעות שאין הטעם משום תקנתא דידהו אבל איסור גמור להוציא קדושתנו. וסגולתנו אשר בה נבדלנו מעכו"ם לתת להם, ומי יתן והיתה התורה אתנו בני ישראל אמן מוצנע כאשר מלפנים, אפילו אחאב לא רצה לתתה למלך ארם, כי כל הצרות נמשכו אחר זה, ועל זה רמזו רז"ל באמרם שכשנכתבה התורה יונתת לתלמי המלך הי' חושך בעולם שלשה ימים וכו' ועי"ש.

והש"ל"ה מביא שם בשם מהר"ם גבאי, דאין מלמדין עכו"ם אפילו אלף בית, וכל המלמדו מורה שמשקר בשם הגדול, כי כל התורה שמותיו של הקב"ה, והמלמד תורה לעכו"ם מעיד על עצמו כאילו אינו אמת ח"ו.

בספר חסידים סי' רל"ח כתב לא ילמד אדם לגל"ח אותיות ולא ינגן לפניו זמר נעים סן ינגן הגלח בע"ז שלו אותו נגון. ועי"ש במקור חסד שכתב על הא דלא ילמד אדם לגלח אותיות משמע שתרגום של תורה מותר ללמדו כאשר תרגמו חשבעים את התורה יונית. ועי' שבת ל"א שאחר שגייר הלל את הנכרי לימדו אלף בית ועי"ש. משמע שדעתו שהס"ח מיירי מלמד לגלח אותיות אלף בית שלנו, דהיינו אלף בית אשורית. אמנם לדידי לא משמע כן, דא"כ למה נקט גלח ואפילו לכל עכו"ם אסור כהנ"ל, וכדמשמע מהא דהלל, אלא ודאי מיירי הס"ח מאותיות לועזיות, ומאחר שרוב עסקיו של גלחים היא בעניני ע"ז, מן הסתם ישתמש באותיות הלועזיות שלמד, לצרכי ע"ז²). וזה מה שכתב הס"ח שם לא ילמד אדם לגלח אותיות

(2) דבר זה כמו זר יחשב, כי אותיות לע"ז בקל ימצא ללומדים אצל העכו"ם ול"ש בזה לא לפני עור ולא שום גרונד איסור אחר. וברור שחכונת לאותיות א"ב. הוא דנקט גל"ח אורחא דמילתא הוא כי הם היו מעונינים ללמוד זאת. ועוד שאיסור א"ב הוא לא מצד לימוד תורה אלא מצד שישתמש בזה לע"ז בדומה לניגון דמיירי ב"י. וזה שייך רק בגלח.

ולא ינגן לסניו זמר נעים פן ינגן הגלח בע"ז שלו אותו נגון. ובודאי לא קמיירי בנגונים של ישראל שהם להקב"ה, שהרי בזה כתב שם ברישא שאף לבנו הקטון שלא יבכה אסור לשיר לו נגונים שהם להקב"ה, אלא ודאי בנגונים של חול קמיירי וה"ה הא דאותיות, דבלועזיות קמיירי, ודוקא לגלח אסור ללמד דמן הסתם ישתמש בהם לענינים של ע"ז, אבל גוי דעלמא שמן הסתם ישתמש באותיות הללו לעסקיו, מותר ללמד אותיות לועזיות, אבל אותיות של אל"ף בי"ת שיש בהם קדושה, כאשר כתבתי מזה באריכות בהמעין תשט"ז אסור ללמד אף לעכו"ם שאינו גלח.

ט"ו. מכל הנ"ל מבורר:

(א) אין מלמדים לעכו"ם תורה אפילו כשיכול ללמוד זאת מספרים או ממומרים. ונכלל בהאיסור בין תורה שבכתב ובין תורה שבע"פ, ואפילו אל"ף בי"ת אשורית.

(ב) אין הבדל בין לשון הקודש ובין שאר לשונות, דבכל גונא אסור ללמד לעכו"ם תורה.

(ג) ממילא יוצא שאסור להשתתף עם עכו"ם בחידונים תנ"כיים או תורניים שהרי לנו מורשה ולא לעכו"ם³, ואין חילוק בין עכו"ם ובין שאר גויי הארץ כל זמן שלא התגיירו ויקיימו את דברי התורה הזאת כאשר מסורה לישראל מסיני.

(ד) אם המלכות מחייבת ללמד תורה לעכו"ם אינו חייב למסור עצמו על כך.

(ה) יש לעכו"ם ללמוד שבע מצוות של ב"נ.

(ו) להמאירי מותר לעכו"ם ללמוד תורה כדי שידע ויתגייר ע"ז וכן כשרוצה לקיים מצוות התורה תוך משבת.

ב. תורה לתלמיד שאינו הגון

א. כתב הרמב"ם פ"ד ה"א מתלמוד תורה: אין מלמדים תורה אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם, אבל אם הלך בדרך לא טוב מחזירים אותו למוטב ומנהיגים אותו בדרך ישרה ובודקים אותו ואחר כך מכניסים אותו לבית המדרש ומלמדים אותו. אמרו חכמים כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למקוליס שנאמר כצורר אבן במרגמה כן הנותן לכסיל כבוד ואין כבוד אלא תורה. וכן העתיק זאת הטור והשו"ע יו"ד סי' רמ"ו. ועי' בכ"מ שם שכתב ולמד מדאמרינן בפרק תפלת השחר שהי' ר"ג מכריו כל תלמיד שאין תוכו כברו אל יכניס לבית המדרש, ואסקינן התם שלא הסכימו ע"י. ועי' בעין יעקב שם שרש גרסא כל ת"ח שאין תכ"ב אל יכנס לבהמ"ד משום דאמרינן כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זרק אבן למקוליס. וראב"ע אומר הני מילי היכא דקים לן שאינו הגון, וראב"ע דרש לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבא לשמה. מבורר מהא, דמי שידוע שאינו מתנהג כהוגן כ"ע סוברים דאין מלמדים אותו תורה, ולא אמרינן שמתוך שלא לשמה בא לשמה, וכן כשהלך בדרך לא טובים הוי כבר בכלל דקים לן שאינו הגון, ואין מכניסים בבית המדרש עד שלא בדקו אחריו אם תוכו כברו, ואין מספיק במה שאנו רואים שעוב את דרכו הרעה.

(3) לא ידעתי איך זה יוצא מכאן, שאעפ"י שעבר על איסור, מ"מ מה האיסור בחידון

עצמו שמגלה בו ידיעותיו? אא"כ יש בחידון עצמו משום הרחבת הידיעות ומשום לימוד.

ב. בשבת פ"ז ע"א בהא דמשה שבר את הלוחות אמר, מה פסח שהוא מתרי"ג מצוות. אמרה תורה וכל בן נכר לא יאכל בו, התורה כלה כאן וישראל מומרים עאכו"כ, וכתבו התוס' אין בזה ק"ו גמור, דאם מומר אסור בפסח שהוא קרבן, מ"מ לא הי' לו למנוע מליתן להם התורה ולהחזירם בתשובה. ולפי הנ"ל קשה, הלא אסור ללמד תורה למומר קודם שמחזיר אותו לתשובה, ועי' עוד ברמב"ם פ"ב ה"ה מעכו"ם שכתב, ישראל שעובד ע"ז הרי הוא כעכו"ם לכל דבריו, ואינו כישראל שעובר עבירה שיש בה סקילה, וכן האפיקורסים מישראל אינן כישראל לדבר מן הדברים, ואין מקבלים אותם בתשובה לעולם שנא' וכו', והאפיקורסים הם התרים אחר מחשבות לבם בסכלות דברים שאמרנו עד שנמצאו עוברים על גופי התורה להכעיס בשאט בנפש ביד רמה ואומרים שאין בזה עון, ואסור לספר עמהם ולהשיב עליהן תשובה כלל, שנאמר ואל תקרב אל פתח ביתה, ומחשבה של אפיקורסים לעכו"ם, עכ"ל. הרי זה נגד מה שכתבו התוס' שהי' לו ליתן להם התורה ולהחזירם בתשובה.

ג. אמנם, הרמב"ם בפ"ז הי"ד מתשובה כתב, במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעולם הבא, כשמת בלי תשובה, אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי זה מבני עולם הבא, שאין לך דבר העומד מפני התשובה אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעוה"ב. ועי"ש בר"מ שכתב שאף שבפ"ב דעכו"ם פסק הרמב"ם שהאפיקורסים אין מקבלים אותם בתשובה לעולם, כבר כתב שם שהאפיקורסים הם התרים אחר מחשבות לבם וכו' ודוקא הוא דקאמר שאין מקבלים אותם עכ"ל. ברם אין משמעות לשון הרמב"ם כן, ונ"ל בהא, דאף דדרשינן בסנהדרין ק"ו: ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי אמר לו הקב"ה לדואג הרשע מה לך לספר חוקי, כשאתה מגיע לפרשת מרצחים ולפרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם. וכן בעיקר ט"ז—ד' ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי, אר"ל מצינו בתורה בנו"כ שאין הקב"ה חפץ בקילוסו של אדם רשע וכו' ר"א אפילו בסוף העולם הסיטה הקב"ה והביאה כדי שלא יספר אותו רשע בשבחיו של הקב"ה עי"ש. היינו שאנו צריכים להתרחק ממנו כמעכו"ם, ואסור לנו ללמדו תורה, ואסור לספר עמהם, ואין אנו מקבלים אותם בתשובה. אבל הוא לעצמו אינו כעכו"ם, שיהא חייב מיתה כשלומד תורה, ושומר שבת. אדרבה הוא חייב בכל המצוות ומחויב גם בתשובה. ובענין עוה"ב שופט כל הארץ יעשה משפטו. ואח"ז מצאתי בהתורה והמדינה ד"ח שהה"ג מהרכ"פ טכורש שליט"א מביא תשובת הרמב"ם סי' קא הוצאת פריימן על שאלת הסתירה הנ"ל שכתב בזה"ל: ידע תדע כי אין כאן שום סתירה כי ענין המאמר אין מקבלים אותו בתשובה הוא כי אנו לא נקבל מהם תשובה ולא יהי' בעינינו במעלת בעלי תשובה ויעמדו בחזקת מינים כשהיו, ואם גם מתנהגים ביושר וחסידות אולי מפני היראה או לגנוב דעת הבריות. וענין המאמר האחר אם שבו באמת בכל לבכם בינם ובין בוראם בודאי יש להם חלק לעוה"ב, והוא אם כן נוגע לדבר שבינם לבין בוראם וההלכה האחרת נוגעת לדבר שבינם לבין שאר אנשים, וכתב משה ע"כ.

ואתי שפיר תוס' הנ"ל, דעי' ששבר משה את הלוחות מנע מישראל שהם בעצמם ילמדו תורה, ואף אם נימא שאסור הי' למשה רבינו ללמדם תורה שהי' דינם כמומרים לעכו"ם, מ"מ לא הי' לו למנוע מליתן להם התורה כדי שהם ילמדו לעצמם ויחזרו בתשובה עי"כ, והרי הם בעצמם מחוייבים בתורה ובתשובה כנ"ל.

ד. בתשובת באר שבע סי' י"ד בענין לימוד תורה לעכורים מביא את התוס' הנ"ל, וכתב אלמא דמותר ללמוד תורה עם ישראל מומר. ומסיק ועם כל זאת אני אומר שומר נפשו ירחק מללמוד עמהם ד"ת, כיון שהסכים הקב"ה עם משה שישבור הלוחות ועי"ש, ולפי הנ"ל יוצא: שאין ללמוד היתר ללמד תורה לעכורים מהא דמומר לישראל, דהרי מומר לישראל החיוב מונח עליו, ועי' בשו"ת יביע אומר ח"ב י"ד י"ז; ועוד אפילו ללמד תורה לישראל מומר אין ללמוד היתר מהתוס' די"ל דללמדו אסור רק שאין אנו מחוייבים לחנוע את המומר מללמוד לעצמו; ולא עוד אלא שי"ל דמדהסכים הקב"ה למשה, יש ללמוד דברבים ובפרהסי' כמו שהיה בעגל, יש למנוע שמומרים ילמדו תורה אפילו לעצמם, דודאי שייך בזה דלרשע אמר ד' מה לך לספר חוקי וכבמדרש ויקר' הנ"ל.

ה. בחולין קל"ג איחא, מעדה בגד ביום קרה חומץ על גתו ושר בשירים על לב רע, פשטיה דקרא במאי כתיב, בשונה לתלמיד שאינו הגון, דאמר ר"י א"ר כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם, שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו ואין שריד אלא ת"ח שנאמר בשרידים אשר ד' קורא. אר"ז א"ר כל השונה לתלמיד שאינו הגון כורק אבן למרקוליס, שנאמר כצורוד אבן במרגמה כן גותן לכסיל כבוד. וי"ל הא דילפינן משלשה פסוקים חיינו שהלומד תורה לתלמיד שאינו הגון, גורם כמה דברים: א' עלבון התורה, ומהפך את תה"ק מסם חיים לסם מיתה. ב' גורם רע לעצמו ולמי שמלמדו. ג' מוסיף כבוד לכפירה ואלילות. ונבאר הדברים.

(א) עלבון לתה"ק: "מעדה בגד ביום קרה". כמו שהלובש בגד בלוי בעת הקור (פרש"י), דהיינו תה"ק נעשה ע"י תלמיד רשע, שאין בלבו לקיימה, במקום בגדי חמודות ולבוש מלכות, לבגד בלוי וקרוע, שלא לבד שאין לבגד כזה שום ערך, אף לא מגין בפני הקור ביום קרה. "חומץ על גתו" פרש"י גתו מן אדמה רכה ועושין ממנו כלים. ואם יפול בו חומץ ממסמו ונשחת הכלי. דהיינו שיינו של תה"ק נתהפך ע"י תלמיד שאינו הגון לחומץ, המאבד את כלי הנתר ששפכו בו. וכדאמרינן ביומא ע"ב זאת התורה אשר שם משה, זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה.

(ב) גורם רע לעצמו ולמלמדו: נופל לגיהנם הלומד תורה לתלמיד שאינו הגון, שנא' "כל חושך טמון לצפוניו" דהיינו לתורתו טמון חשך בכפירה והפקרות, ע"כ "תאכלהו אש לא נפח" אש של גיהנם יאכל לתלמיד הזה, ולא לבד אותו אלא "ירע שריד באהלו" שמביא רעתו של גיהנם, "לשריד באהלו", לת"ח היושב באהלו של תורה. ובוה אתי שפיר פירוש הפסוק ועי' שם במהרש"א.

(ג) מוסיף כבוד לכפירה ולע"ז: דהוי כאילו זרק אבן למרקוליס, ועי' בעין יעקב בברכות כ"ה, שכתב דאמרינן בסנהדרין אע"ג דמכוין לרוגמו חייב על הזריקה, כן השונה לתלמיד שאינו הגון, אע"פ שמתכוין להחזירו למוטב, אפי"ה הוי כזורק אבן למרקוליס ועי"ש. ויש להוסיף דה"ה אם רוצה בזה לבנות אותו, שמלמדו כדין להראות שאיננו יודע, או להראות לו עי"כ את חטאיו מ"מ הוי כאילו עבד ומכבד ע"ז.

ו. ויש לי להביא ראיה שאפילו לשמוע חידון חנ"ך אסור כשהמשתתפים אינם מאמינים בתורה מן השמים:

בע"ז י"ז איתא, כשנתפס ר"א למינות, פרש"י מינין תפסוהו לכופו לע"ז וכו' כשבא לביתו נכנסו תלמידיו אצלו לנחמו ולא קבל עליו תנחומים, אמר לו ר"ע תרשיני לומר דבר אחד ממה שלימדתי, אמר לו אמור, א"ל רבי שמא מינות בא לידך והנאך, ועליו נתפסת, א"ל עקיבא הזכרתי, פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון של צפורי ומצאתי אחד ויאכ"ס שמו, אמר כתוב בתורתכם לא תביא אתנן זונה, מהו לעשות הימנו בית הכסא לכהן הגדול, ולא אמרתי לו כלום, אמר לי כך לימדני, כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן זונה ישובו (פסוק במיכה א'). ממקום חטנופת באו, למקום הטנופת ילכו, והנאני דבר, ועל ידי זה נתפסתי למינות, ועברתי על מה שכתוב בתורה הרחק מעליה דרכך, זו מינות, ואל תקרב אל פתח ביתה, זו הרשות. שמעינן מהא דאף דבר שהוא כהלכה, ע"י תוס' שם, ומראה ידיעה בפסוקי. התנ"ך, מאחר שנאמרים ע"י מין, יש להתרחק מלשמוע, והשומע ונהנה נתפס לבסוף למינות. וה"ה חידונים בהשתתפות אנשים הכופרים בתורה מן השמים, ועוברים על מצוותיה, אף שחידון תנ"ך עצמו הוא בלי שום מינות, הוי בכלל אוהרה "הרחק מעלי דרכך".

לפי כל הנ"ל יוצא:

- (א.) אסור ללמד תורה לתלמיד שאינו חגון בין אם דעתו שישוב ע"ז, בין אם דעתו להוכיח לו את בורותו ושפלותו הרוחנית.
- (ב.) אסור לחלק להם פרס, או איזה אות של כבוד על ידיעתם בתורה דע"ז נאמר כצורר אבן במרגמה כן הנותן לכסיל כבוד, והוי כאילו זרק אבן למרקוליס וגם הוי מחזיק ידי עוברי עבירה.
- (ג.) אסור להשתתף בחידון תנ"ך עם אנשים הכופרים בתו"מ, ואפילו ללכת לשמוע את החידון אסור.

ג. לימוד תורה לנשים

א. בקדושין כ"ט: ת"ר האב חייב בבנו וכו' וללמדו תורה דכתיב ולמדתם אותם את בניכם וכו' ומנין שאין אחרים מצווין ללמדה, דאמר קרא ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם. וכ"ע מודים שמצות עשה של ולמדתם אותם, אין נהוג אלא בזכרים ולא בנקבות. אף שאין זאת מ"ע שהזמן גרמא, מ"מ אין נשים חייבות, כדאיתא בקדושין לד'. מ"מ נראה שאין מ"ע של לימוד גרועה משאר מצוות עשה שאין נשים חייבות בהן, ואם מקיימות מקבלות שכר כאין מצווה ועושה, וע"י קדושין ל"א ע"א.

ב. אמנם בסוטה כ' במשנה איתא, יש לה זכות היתה תולה לה. יש זכות תולה שנה אחת וכו', מכאן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו תורה, שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה. ר"א אומר כל המלמד בתו תורה לומדה תפלות. הרי שיש כאן לגבי לימוד תורה לנשים פלוגתא רחוקה, דלבן עזאי לא לבד שמותר לח ללמוד תורה, אלא יש כאן חיוב על האב ללמד את בתו תורה. ודאי שאין בן עזאי חולק על הא דלמדתם אותם את בנכם ולא את בנותיכם, ומדאורייתא אין כאן חיוב, רק מדרבנן. ור"א סובר דאף שמדאורייתא אין איסור ללמד לאשה תורה, מדרבנן אסרו, וכל חמלמדה כאילו לומדה תפלות, וחוי זה בכלל לפני עור, וגם מסייע לידי עבירה.

ג. בהא דבן עזאי יש להקשות אם כל מה שחייב אדם ללמד בתו תורה. אינו אלא כדי שתדע שזכות תולה לה, הי' מספיק שילמד אדם את בתו הא דאם יש לה זכות תולה, מה זה דקאמר חייב אדם ללמד בתו תורה, דמשמע כל התורה כמו שחייב לבנו. ועי' עוד בעץ יוסף על עין יעקב, שהקשה דאדרבא מאחר שתדע שזכות תולה תזנה, דהיינו שחושבת שלא יתגלה הדבר בכלל ואף כשיתגלה ונודע לבעלה, ותשחה, הלא זכותה תולה לה. ואם אחר זמן מתה, יתלו בענין אחר, ולא במים, או שתלך למקום שאין מכירים אותה. ועי' עוד בקול סופר על משניות שהקשה מהכ"ת לפתוח פה לשטן שתזנה בתו, שכל הלימוד אינו אלא שכשתזכה תדע שזכות תולה ועי"ש. ונלע"ד דבקדושין ל' איתא אמר להם הקב"ה לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו. לכן סובר בן עזאי שאף שמצוות עשה של ולמדתם את בניכם לא שייך גבי בנות, מ"מ כדי לחנכן לצניעות ויראת ד', על האב ללמדן תורה, שרק ע"י הן יכולות לכבוש את יצרן, ולא תפולנה ברשת יצר הזנות, ואף אם יקרה מקרה רע שזנתה, לא תהיה כופרת ע"י שלא בדקו אותה המים, שהרי יודעת שזכות תולה לה. אמנם, אף לבן עזאי מה שאב מחוייב ללמד בתו תורה אינו מצד מ"ע של לימוד התורה אלא כתבלין נגד יצר הרע ולחנכן למצוות שנשים חייבות בהם. ור"א חולק שסובר שמה שתורה מגינה מיצר הרע, היינו דוקא האנשים שהם מצווים ועושים, אבל גבי נשים שאין מצוות, אין התורה מגינה עליהן, אלא אדרבה כאילו מלמדה תפלות דכתיב אני חכמה וכו', פירוש אם התורה איננה מצווה, רק חכמה, אז במקום שהיא מגינה נעשית לערמה, כפרש"י שידעת לעשות בצנעה ובערמה. ואף כשנתגלה שזנתה ושתתה מים לא תחזור בתשובה שידעת שזכות תולה לה, וכקושיית בעל יוסף הנ"ל.

ד. הרמב"ם בפירוש המשניות כתב וז"ל ואמרו מלמדה תפלות הוא דברי הבאי ודברי משלים וכן כתב בפ"א הי"ג מת"ת, צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, אמרו חכמים כל המלמד בתו תורה כאילו למדה תפלות עי"ש. לא ניתח לו בפרש"י דאין נאמר שע"י התורה תלמד איך לזנות בצנעה, וכי בלי תורה לא ידעה מזה? אלא ודאי הפירוש, שאף שמלמדים תורה לכל אדם, אף כשאין תוכו כבדו כנ"ל, לאשה אין מלמדים, שיש חשש שע"י עניות דעתה תפרש בתה"ק פירושים מזוייפים בסילופים שונים. לפי"ז יוצא של-הרמב"ם הא דאין מלמדין תורה לנשים הוא כדי לשמור על התורה ולא לתת לנשים לפרשה לפי דעתן המשובשת, ולרש"י הא דאין מלמדים הוי כדי להגן על בנות ישראל מתפלות הזנות.

ה. התוס' בסוטה כ"א ע"ב ד"ה בן עזאי, מביא את הירושלמי דבן עזאי דלא כר"א בן עזרי, דדרש הקהל את העם אנשים ונשים והטף, אנשים באו ללמוד נשים לשמוע, ונראה שהתוס' מפרשים דמצות שמיעה של הנשים הוי כדי לקיים את המצוות ולא משום שידעו שזכות תולה לה. וע' בקרבן העדה על הירושלמי שמפרש ג"כ כהתוס', ועי' בס' זכר לחגיגה שכתב דבס' "יד דוד" הקשה, הא כיוון דבאמת נשים באות לשמוע, ממילא לימוד הוא זה. ונראה לי שב דהרי בלא"ח קשה דלמה אמרו דלא כבן עזאי הא לפמ"ש ביר"ד סימן רמ"ו דהא דלא ילמד בתו תורה הוא דוקא

תורה שבע"פ אבל תורה שבכתב לא הוי כאלו מלמדה תפלות, א"כ מאי קאמר דנשים באות לשמוע והרי אפילו ללמוד מותרות. ע"כ צ"ל, דנהי דהמצוה של הקהל הי', שהמלך הי' קורא לפניהם משנה תורה ככתבה וכלשונה, מ"מ הי' אומר לפניהם פירושן של הדברים, והוי בכלל תורה שבע"פ, והנשים לא היו שומעין כ"א בפשטות הקריאה, כמו שכתוב במשנה תורה עכ"ל. הנה מה שמחדש שהמלך הי' אומר פירושים ודרש ייתורא דקראי, לא נמצא כן בשום מקום, ועי' ברמב"ם פ"ג דחגיגה שמסדר בפרטיות את כל סדר של מצות הקהל, וסדר הקרי', ולא נזכר מזה אפילו ברמיוא. ועוד דגבי כ"ג בפ"א דיומא תנו, אם הי' חכם דורש, ואם לאו, תלמידי חכמים דורשין לפניו. וזה בודאי א"א לגבי מלך שאין זה כבודו לגלות ברבים שאינו יודע לדרוש לפניהם. ועי' עוד במלבי"ם, שמדגיש שקהל גדול ונורא הי' עומד כמה שעות בלי הפסק ושמע איך שהמלך הי' קורא מתוך הספר, וע"ש וכמעט שבילתי אפשרי שבמעמד כזה שהי' ביחד נשים וטף של כמה אלפים יאריך המלך בפירושים ודרושים.

ו. לולא דמסתפינא הייתי מפרש הא דנשים באות לשמוע בד"א. הרמב"ם בפ"ג ה"ו דחגיגה כתב, ומי שאינו יכול לשמוע מכויין לבו לקריאה זו, שלא קבע הכתוב אלא לחזק דת אמת, ויראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דבר הרב ועי"ש. והנה היות שעל האב ללמד בנו תורה, האנשים שבאו רובם ככלם הבינו את הקריאה, אבל נשים היות שאין האב מצווה ללמדם תורה רוב רובן לא היו מבינות את הקריאה (ולא עוד אלא אפילו לא שמעו בכלל שהרי הנשים הי' בגזוזטרות למעלה מעזרת נשים שמן הסתם לא נשמע עד שמה קול קריאת המלך) ומ"מ היו חייבות לבא, דמצוות הקהל כולל שני עניינים, דכתיב הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשערך למען ישמעו ולמען ילמדו, הרי מצות שמיעה ומצוות לימוד, ומדקדק הפסוק ומקדים שמיעה שרוב הנאספים היו רק בכלל מצות שמיעה, ולא הלימוד דהרי הנשים והלועזים שהיו שם כדכתב שם הרמב"ם, וכן האנשים שהיו רחוקים מהבימה שהמלך הי' קורא שם היו הכול בכלל שמיעה ולא בכלל למען ילמדו. ועי"ש בל"מ שנתקשה במה דכתב הרמב"ם דמי שאינו יכול לשמוע מכויין לבו לקריאה זו שלא וכו', דעל מי קאי הא דמי שאינו יכול לשמוע, אמנם לפי הנ"ל הרי נכלל בזה הנשים ולועזים והרחוקים מבמת המלך. ואין פירוש ישמעון רק שמיעת האוזן, אלא הקשבה וכוונת הלב.

וזה פירוש הירושלמי הנ"ל דבן עזאי דלא כר"א בן עזרי' דדרש אנשים באו ללמוד, נשים לשמוע, דהיינו שאין הנשים מבינות את הקרי' ונכללו רק במה שכתוב למען ישמעו, דאילו לבן עזאי שאב חייב ללמד בתו תורה הרי גם נשים הבינו את הקריאה כאנשים, וגם הם בכלל למען ילמדו, ממילא אין כאן מקום לקושיית הבית דוד ולחדושו של הזכר לחגיגה הנ"ל.

ז. כתב הרמב"ם בפ"א הי"ג מת"ת אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש מפני שלא נצטויה, וכל העושה דבר שאינו מצווה עליו לעשותו אין שכרו כשכר המצווה שעשה אלא פחות ממנו, ואע"פ שיש לה שכר צווי חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד אלא הן מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות, במה דברים אמורים בתורה שבעל פה, אבל תורה

שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה, ואם למדה אינו כמלמדה תפלות עכ"ל. ע"י בסדר המשנה שמאריך בהא דפסק הרמב"ם כר"א ולפי הנ"ל אתי שפיר דהא ר"א בן עזרי' לומד מקרא דנשים אינן בלימוד התורה, סובר כר"א דמתניתין.

ה. הב"ח ביר"ד סי' רמ"ו כתב ומה שמחלק בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ הוא, מדרש ראב"ע דנשים באות לשמוע, אלמא דמצוה מוטלת על הנשים לשמוע תורה שבכתב כדי שידעו לקיים המצוה, א"כ ע"כ הא דמלמדה תפלות בתורה שבעל פה קאמר, והא דכתב בתורה שבכתב לא ילמוד לכתחלה, נראה שהוציא זה מלשון ראב"ע שלא קאמר אם אנשים והנשים באים לשמוע וללמד, אלא דלכתחילה לא ילמדו לנשים אלא שמיעה גרידא כמו פרשת הקהל ע"ש. לפי דבריו הו' הפירוש בהא דכתב הרמב"ם דלכתחילה לא ילמד אותה תורה שבכתב, לא כמו בשאר „לכתחילה“, אלא הפירוש שבקביעות אין ללמד לאשה אפילו תורה שבכתב.

אמנם הט"ז כתב ביר"ד סי' רמ"ו בזה"ל: ויש להקשות א"כ אפילו לכתחילה שרי תורה שבכתב כמו התם גבי פרשת המלך, נ"ל דהתם לא דרש המלך כי אם פשוטי הדברים וזה באמת מותר אף לדין לכתחילה, כמו שהוא המנהג בכל יום, מה שאין כן בלימוד פירוש דברי תורה דרך התחכמות והבנה אסור לכתחילה, אבל אינו כמלמדה תפלות עכ"ל. הרי להט"ז מותר ללמד אף לכתחילה ובקביעות תורה שבכתב לפי פשוטי הדברים, ולא כהב"ח.

ט. בסדר המשנה הקשה דהלא בין תורה שבעל פה בין תורה שבכתב אינו אסור רק מדרבנן וא"כ אף לדברי הב"ח והט"ז עדיין קשה למה נקט הברייתא אנשים באו ללמוד ונשים לשמוע, ודילמא התורה אמרה שיבאו גם הנשים למצות הקהל כדי שילמדו, דהא מדאורייתא מותר להם ללמוד תורה וע"ש. ונלע"ד בזה מדכתיב ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם הרי דאב פטור ללמד את בתו תורה, ומדפטור תו א"א ללמדה לכתחילה, דהרי באותו זמן עליו ללמד את בניו, או ללמד בעצמו אלא כשלומד לבניו תורה שבכתב מותר לצרף לכך את בתו שתלמד יחד עם הבנים. לפי"ז א"א ללמוד מ„הקהל“ היתר לימוד תורה שבכתב לנשים דתוד דהתם הרי אנשים ונשים ביחד היו באים ללמוד ולשמוע.

בספר חסידים ש"ג כתב והשונמית הולכת ושומעת הדרשות מפי אלישע שהרי אמר מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת, מכלל דכחודש ושבת הולכת וע"ש. והנה אף שבזה לא שייך הא דכתב שם: אבל לא יתכן לבחור ללמוד לבנות אפילו האב עומד שם וכו', דכאן עיקר הדרשה לא בשביל נשים היתה, מ"מ הרי אסור ללמד לאשה תורה, אלא ודאי כאחר שעיקר הלימוד הוא לאנשים בתורה שבכתב מותר שגם היא תשמע, אלא אפילו תורה שבעל פה אשת חשובה שאני ואין לעכבה וע"י לקמן מזה.

לפי"ז אשה שאין מצווה ללמד את בנה תורה וגם היא לעצמה אינה מחוייבת בתלמוד תורה, מותר לה לכתחילה ללמד תורה שבכתב את הבנות.

בזה יש לפרש הא דמגילה ט"ו ע"ב מה ראתה אסתר שזמנה את המן, ר"א מבית אביה למדה שנאמר אם רעב שונאך האכילחו לחם. פרש"י: שמעה התינוקות קורין כן. לפי הנ"ל מדוקדק דברי רש"י דאין לומר שלמדו אתה, דהרי אף תורה שבכתב אין מלמדים לבנות לכתחילה, אלא ע"כ הפירוש שהיו לומדים את הפסוק

עם התנוקות, והיא שמעה זאת. ומדוקדק נמי מה דקאמר מבית אביה למדה, ולא קאמר מאביה.

לפ"ו יוצא:

(א) מותר לאשה שתלמד לעצמה תורה שבכתב ויש לה שכר כאין מצווה ועושה.

(ב) לכתחילה אין לאב ללמד את בתו אפילו תורה שבכתב וה"ה אנשים לנשים, אבל יחד עם הבנים מותר לאב ללמד בתו תורה שבכתב.

(ג) אין לעכב נשים מלשמוע שיעורים הנאמרים לאנשים בתורה שבכתב.

(ד) מותר לאשה ללמד את הנשים תורה שבכתב, ואפילו לכתחילה.

י. תורה שבעל פה לנשים: בהא דאמר ר"א כל המלמד בתו תורה כאילו למדה תפלות ע"י פרש"י והרמב"ם הנ"ל, וי"ל שנ"מ לדינא בין שני הפירושים, דלרש"י שע"י התורה מבינה ערמימות ותזונה בצינעה, אסור לאשה ללמוד תורה שבעל פה אפילו לעצמה או מאשה אחרת, ואפילו אם רואים באשה שהיא מתנהגת בצניעות ורואה סימן יסח בלימודיה ויצאת מכלל שאר הנשים, מכיון שאין אפטרופוס לעריות אמרינן סחור סחור וכו'. והא דקאמר כל המלמד את בתו, ולא קאמר אשה הלומדת תורה כאילו לומדת תפלות, י"ל דאידי דקאמר ר"ע שחייב אדם ללמד בתו תורה דהוי בזה רבותא נקט גם ר"א כל המלמד בתו. אמנם לדעת הרמב"ם כתב הפרישה ביו"ד סי' רמ"ו על הא דמפני שרוב נשים אין דעתן מכוונת להתלמד אבל אם למדה לעצמה אנו רואים שיצאו מהרוב, ולכך כתב לעיל שיש לה שכר, ור"ל אם למדה התורה על מכוונה שאינה מוציאה לדברי הבאי, אבל האב אין רשאי ללמדה דדילמא תוציא דבריה לדברי הבאי כי הוא אינו יודע מה שבלבה עכ"ל. הרי מבורר שלעצמה לומדת אף תורה שבעל פה אפילו לכתחילה, וכן נראה דמה דכתב שרק לאביה אסור ללמדה היינו כל זמן שלא רואים שיצתה מכלל רוב הנשים שאין דעתן להתלמד ויש חשש שתוציא ד"ת להבאי, אבל בבת גדולה וחכמה אף שאתה לבד אין לאב ללמוד אפילו תורה שבכתב כנ"ל אבל יחד עם הבנים מותר לה ללמוד אפילו תורה שבעל פה. ולפי זה הא דשונמית שהלכה לשמוע תורה מפי אלישע חנביא, י"ל דמיירי אפילו בתורה שבעל פה. ואתי נמי שפיר מה דאמר ר"א כל המלמד בתו תורה וכו' היינו בתו הקטנה שלא יודעים מה טיבה אבל אשה לעצמה שפיר דמי.

יא. בתורה תמימה (פרשת עקב, אות מ"ח) כתב בזה"ל: הנני להעתיק מספר עתיק יומין יקר המציאות הנקרא "מעין גנים" שר"ת ומחברו רבי שמואל בר אלחנן יעקב הרקולתי מה שכתב אל אשה חכמה אחת בנידון היתר ת"ת לנשים, וי"ל בהמשך הדברים, דמאמר חכמינו כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות, אולי נאמר כשהאב מלמדה בקטנותה, שגם במעלליה תתנכר אם זך אם ישר פעלה, דודאי כי האי גוונא איכא למיחש שרוב נשים דעתן קלות, מבלות זמנם בדברי הבאי, וכרובן כן חטאו מקוצר רוח, אמנם הנשים אשר נדב לבן אותנה לקרבה אל המלאכה מלאכת ד', מצד בחירתן בטוב, מה שחוא טוב, חן הגנה תעלגה בחר ד' תשבנה במקום קדשו, כי נשי מוסת הגה, ועל חכמי דורן לאדרון ולחדרן ולחזק ידיהן עכ"ל, ולא נודע לנו מי הוא המחבר הנכבד הזה שעמד לחדש דין מחודש זה בסברא בעלמא,

עכ"ל התורה תמימה, ולפי הנ"ל אין כאן דין חדש מסברא, שכן דעת הרמב"ם, כמו שכתב הדרישה בפירוש.

יב. בנדה נ' כתבו התוס' ד"ה כל הכשר, בהא דדבורה שפטה את ישראל שהיתה דנה עפ"י הדיבור, א"נ לא היתה דנה אלא מלמדת להם הדינים ועי"ש. י"ל דשני התירוץ הללו, תלויים בשתי דעות של רש"י והרמב"ם הנ"ל. דתירוץ הראשון שהיתה דנה, דהיינו שלמדה תורה שבעל פה, סובר כהרמב"ם שמותר לאשה כשיצתה מכלל רוב גשים בחכמתה ללמוד תורה לעצמה או לשמוע כשאנשים לומדים לעצמם, והתירוץ השני שהיתה מלמדת דינים היינו כרש"י, שאין לאשה ללמוד תורה שבעל פה, ומ"מ דינים יש לה ללמוד כדלקמן.

בירושלמי סוטה פ"ג ה"ד איתא, מטרונה שאלה את ר"א מפני מה חטא אחת במעשה העגל והן מתים בה שלש מיתות א"ל אין חכמתה של אשה אלא בפלכה דכתיב וכל אשה חכמת לב בידיה טו. א"ל הורקנוס בני בשביל שלא להשיבה דבר אחד מן התורה איבדת ממני ג' מאות כור מעשר, א"ל ישרפו ד"ת ואל ימסרו לנשים עי"ש, לפי הנ"ל לכאורה אתי שפיר לרש"י, אבל לפי הרמב"ם דאשה שאינה כרוב הנשים לומדת תורה, קשה הא דהירושלמי הנ"ל, ואף אם נימא שאין מלמדים אותה לכתחילה מ"מ הלשון ישרפו ד"ת ולא ימסרו לנשים קשה. ברם י"ל, אדרבה דלרש"י שתפלות היינו שתלמד ע"י התורה ערמימות ותזנה בצנעה, ממה שהי' משיב ר"א פעם אחת במקרה, עדיין לא היתה יכולה לבוא לערמימות כדי שעיי"כ תזנה ותסתר דרכי, אבל להרמב"ם, שנשים מוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן, שפיר לא השיב לה ר"א שהי' חושש שתסלף את תשובתו לפי הבנתה המשובשת, וזהו שאמר ישרפו ד"ת ולא ימסרו לנשים, המסלפות ומוציאות אותם מקדושתם ואמיתתן, נמצא שד"ת מתחללים, ואתי שפיר בזה הא דאמר לו הורקנוס בנו בשביל שלא להשיב דבר אחד מן התורה וכו', דהיינו שסבר כרש"י. ובשלמא בקביעות שפיר אין מלמדים לאשה תורה כדי שלא תלמד תפלות של זנות, אבל דבר אחד בלבד, איזה חשש יש בזה, על זה השיב לו ר"א שיש כאן חשש של זיוף וחילול ד"ת כהרמב"ם, ואף דבר אחד אין מוסרים לאשה.

היוצא מדברינו :

(א) המלמד לאשה תורה שבעל פה כאילו למדה תפלות, ואין משיבים לאשה בתורה שבע"פ אף על דבר אחד במקרה.

(ב) אשה יוצאת מהכלל בי"ש ובחכמה מותרת ללמוד תורה שבעל פה לעצמה ולשמוע שיעורים הנאמרים לאנשים בתורה שבעל פה להרמב"ם וש"ע שמביא את דבריו, ומקבלת שכר כאין מצווה ועושה, ולרש"י אסור.

(ג) מותר לאשה י"ש וחכמה ללמד תורה שבעל פה לשאר גשים היוצאות מהכלל בי"ש ובחכמה, ולרש"י גם זה אסור.

יג. לימוד דינים לנשים: בסוטה כ"א ע"ב תוס' ד"ה בן עזאי מביא את הירושלמי הקהל את העם וכו' נשים לשמוע, נראה דפ"י דמצוה לשמוע הנשים כדי שידעו לקיים המצוה ולא משום שידעו שזכות תולה, עכ"ל. י"ל דתוס' באו לסרש הרי היינו ללמד היינו לשמוע, דיש בשמיעה לימוד ואין למוד בלי לשמוע. אלא צ"ל דשמיעה היינו הבנה הפשוטה ולימוד היינו לחזור ולשנן את מה ששמעו כדי לחבין עומק השמעתא וטעם הדברים, ונשים באות לשמוע היינו לשמוע פשטות הדברים

כדי לקיים את המצוות. אמנם ע"י בברכי יוסף יו"ד סי' רמ"ו שכתב וה"י אפשר לומר דמ"ש הרמ"א חייבת ללמוד דיני נשים לאו דוקא חייבות אלא ה"ק דטוב וישר וכו' אבל היותר נכון דחיובם אינו מצד מצות ת"ת דודאי פטורות הן, אמנם חייבות מיה' למען דעת הדינים שלהן, ואי בקיאי בהן תו ליכא עלייהו שום סרך חיוב ללמוד עכ"ל. ולפי"ז נשים שכבר שמעו פרשת הקהל ויודעות את הדינים למה באו, אלא ודאי י"ל שאף אם כבר יודעת אשה את הדינים שיש כאן סרך חיוב לחזור על דינים כדי שלא תשתכחנה. הרמ"א ביו"ד סי' רמ"ו כתב בשם הסמ"ג מ"מ חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לאשה והב"י מביא את הסמ"ג באו"ח סי' מ"ז לחייב נשים מה"ט בברכת התורה.

בספר חסידים שי"ג כתוב, חייב אדם ללמוד לבנותיו המצוות כגון פסקי הלכות, ומה שאמרו שהמלמד לאשה תורה כאלו מלמדה תפלות זהו עומק תלמוד וטעמי המצוות וסודי התורה אותן אין מלמדים. אבל הלכות מצוות ילמד לה שאם לא תדע הלכות שבת איך תשמור שבת, וכן כל מצוות כדי לעשות ולהזהר במצוות שהרי בימי חוקי' מלך יהודה אנשים ונשים גדולים וקטנים ידעו אפילו טהרות וקדשים. וזהו הקהל את העם האנשים והנשים, וזהו אתם נצבים וכו' מחוטב עציך עד שואב מימך, כדי שידעו עבדים ושפחות פסקי המצוות מה לעשות ומה לא לעשות. אבל לא יתכן לבחור ללמד לבנות ואפילו האב עומד שם ושומר פן יתייחד לא יתכן, פן יתגבר יצרו עליו או יצרה עליה וקול באשה ערוה, אלא האב ילמוד בתו ואשתו. והשונמית הולכת ושומעת הדרשה מפי אלישע שהרי אמר מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת, מכלל דבחודש ושבת הולכות עכ"ל.
לפ"ז יוצא:

- (א) מחוייב האב ללמד את בתו דינים.
- (ב) כשכבר יודעת את הדינים וחוזרת עליהם מקבלת שכר כאין מצווה ועושה וכדאי שתחזור על הדינים כדי שלא תשכח.
- (ג) מותר לערוך חידון תנ"ך לנשים בלי השתתפות של אנשים.